

15 éves a Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete

A Szlovák Kutatóintézet megalapításának gondolata a 80-as évek végén született, abban az időben, amikor úgy a szakirodalom, mint a politikai nyilatkozatok a magyarországi szlovákokat Közép-Európa leggyorsabban asszimilálódó nemzetiségeként jellemezték. A kutatóintézet létrehozásának kezdeményezője Sipiczki Mátyas, a csabai származású genetikus, egyetemi tanár és a békési megyeszékhely szlovák értelmisége volt. Azt feltételezték, hogy a szlovák nemzetiség kedvezőtlen állapotát – a szlovák nyelv és kultúra kritikus helyzetét, s a felgyorsult asszimilációs folyamatot – pozitív irányban befolyásolhatná egy olyan intézmény, amely képes lenne magyarországi szlovákság múltját és jelenét érintő társadalmi folyamatokat tudományosan elemezni.

A Szlovák Kutatóintézet hazánk első nemzetiségi tudományos intézete volt. Más nemzetiségek a hasonló intézményeiket csak később hozták létre. Kutatóintézetünk a társadalmi, politikai változások után közvetlenül, még az 1993-as kisebbségi törvény elfogadása előtt jött létre. Az alulról jövő kezdeményezést egy társadalmi szervezet, a Magyarországi Szlovákok Szövetsége valósította meg.

Az 1990-ben békéscsabai székhellyel megalapított intézet célját és feladatait az alapítók akaratnyilvánítása alapján – a tudományos műhely első munkatársaival: Krupa András néprajzkutató, és Chlebniczki János tudományos titkár közreműködésével – Gyivicsán Anna egyetemi tanár, az intézet első igazgatónöje dolgozta ki. Az

alapító okirat, valamint a szervezeti és működési szabályzat szerint a fő kutatási területek: a szociológia, a történelem, a néprajz, a pedagógia, a pszichológia és a nyelvjáráskutatás (dialektológia). A későbbiekben a kutatások a kulturális antropológia és a szociolingvisztika területeivel is bővültek. Az intézmény az alapfeladatai, a kutatás és kiadói tevékenység mellett, a magyarországi szlovák értelmiség továbbképzését az iskolák szakmai segítségét és az utánpótlás nevelést is szolgálja. Közvetíti, terjeszti és népszerűsíti a tudományos kutatómunka eredményeit a szlovák, illetve a magyar szakemberek, a diákok s az érdeklődők körében.

Munkafeltételek

A tudományos műhely számára az ígéretes kezdet után a bizonytalanság évei következtek. 1997-2001 között a Szlovák Kutatóintézet nagyon nehéz időszakot élt át, az elégtelen és rendszertelen finanszírozás miatt a megszűnés veszélye fenyegette. 2001-ben az Országos Szlovák Önkormányzat (OSZÖ) átvette az intézményt, s azóta működése stabil és kiszámítható. Helyzete 2003-tól – amikor először különítettek el az állami költségvetésben a kisebbségi intézmények támogatására 440 millió forintot – lényesen javult. Az összegből ugyanis intézetünk is részesült (azóta is folyamatosan részesül). A költségvetési támogatás fedezi a béreket, a működési költségeket és szerény mértékben a tartalmi tevékenységet is. A tudományos kutatásokra, a kiadói tevékenységre, a tudományos és tudományos-ismeretterjesztő programokra pályázatokkal teremtjük meg a szükséges összegeket. A Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítvány, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, az Oktatási Minisztérium, a Miniszterelnöki Hivatal, a Kutatás-fejlesztési Pályázati és Kutatáshasznosítási Iroda, valamint az utóbbi időben a Szlovák Köztársaság Kormányhivatala, a Határon Túli Szlovákok Titkársága és a Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériuma is pályázatokon keresztül támogatja az intézményt. A pályázatok azonban esetlegesek, kiszámíthatatlanok, nem tervezhetők, nem lehet építeni rájuk. Reméljük, hogy a jövőben olyan, időben eljuttatott és rendszeres költségvetési támogatásra számíthatunk, amely tartalmazza a kutatások, a tudomá-

Uhrin Erzsébet a Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete tudományos munkatársa.

nyos rendezvények és a kiadványok költségeit is, hogy ezáltal tervszerűen tudjuk majd végezni a munkánkat. A különböző hazai és szlovákiai pályázatok feladataink eredményes megvalósításának továbbra is fontos, nélkülözhetetlen kiegészítő forrásai.

A jelenlegi nyolc munkatárs közül négyen főállásban (három kutató, beleértve az igazgatónőt is, valamint a titkárnő-referens), hárman pedig félállásban dolgoznak (a tudományos főtanácsadó, a tudományos titkár és a könyvtáros-referens). Rajtuk kívül egy címzetes tudományos főmunkatársunk is van. Azokra a feladatokra, amelyeket az intézményünknek teljesítenie kell, s amelyeket a kutatóintézettől elvárnak, kevesen vagyunk. A legfontosabb feladatunknak ezért a személyi feltételek fokozatos javítását tartjuk.

Sok külső munkatárssal dolgozunk. Ők a Szlovák Tudományos Akadémia intézetei és a magyarországi szlovák értelmiség jeles képviselői. Közreműködésük nélkül kutatóintézetünk nem tudná ellátni a feladatait.

A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete (az MSZKI) a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központjának békéscsabai épületében működik. Munkafeltételeink jók, korszerűek. Számítógépek, internet hozzáférés, fénymásoló, nyomtató, írásvetítő, telefonhálózat, fax, diktafonok, kamera s más technikai eszközök segítik a munkánkat. Van e-mail címünk s saját internet oldalunk is. Szlovákia Kormányhivatala támogatásának köszönhetően – külső munkatársaink, a kutatók és az egyetemi-főiskolai hallgatók számára – ebben az évben könyvtár-kutatószobát rendezhettünk be. A személyi feltételek mellett szükségesnek tartjuk fokozatosan és folyamatosan fejleszteni a kutatóintézet tárgyi feltételeit is.

Tudományos kutatómunka

A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete interdiszciplináris társadalomtudományi intézet, az alapító dokumentumai értelmében kizárólag az itt élő szlovák nemzetiség múltját és jelenét kell, hogy kutassa. Az egyes tudományágak súlya és jelenléte a személyi feltételek függvénye. Az utóbbi öt év legeredményesebb kutatási területének – Krupa András és Gyivicsán Anna fáradhatatlan munkájának köszönhetően – az etnológiát és a művelődéstörténetet tartjuk. A szociológia és a szociolingvisztika tudományok területén szintén szép eredményeket értünk el.

A megvalósított tudományos programok a néprajz területén a következők voltak:

– A magyarországi szlovákok hagyományos kultúrájának változásai (Gyivicsán);

– A Békési Élet közművelődési-tudományos folyóirat szlovák anyagai 1966-1990 (Krupa);

– A magyarországi szlovákok gyermekfolklorja, gyermekjátékai (Krupa);

– A magyarországi szlovákok énekei (Krupa, Richter P.);

– A magyarországi szlovákok önvallomásai (Krupa);

– A dél-alföldi szlovákok életsorsai (Krupa, Chlebniczki J., István A., Albertiné Kozsuch I.);

– Az Ethnographia (1923–1950) szlovák vonatkozású cikkei és tanulmányai. (Krupa).

Megvalósított művelődéstörténeti projektjeink:

– A nemzetiségi lét és kultúra dimenziói (Gyivicsán);

– A békéscsabai szlovák tanítóképzés története (Uhrin E.);

– A szlovák kutatóintézet első évtizede (Gyivicsán, Chlebniczki J.);

– A „Cesta, pravda, život” című folyóirat elemzése (Zsilák M., Tuska T.);

– Népszámlálási kontrolvizsgálat Telekgerendáson, Pitvaroson és Pilisszentkereszten – az MTA Kisebbségkutató Intézetével együttműködésben (Uhrin E., Gombos J., Kovács A.).

A szociológiai projektek:

– Szlovák értelmiség Magyarországon (M. Homišinová);

– Szlovák család Magyarországon (M. Homišinová).

A szociolingvisztikai projektek:

– A nyelvi másság dimenziói: A szlovák nyelv megőrzésének lehetőségei Tótkomlóson, – az MTA Nyelvtudományi Intézetével együttműködésben (Uhrin E., Zsilák M., Tuska T., Tóth S.);

– A szlovák nyelv tanulásának motivációi felnőtt korban (Uhrin E.);

– Szlovák nyelv Békés megyében – a Szlovák Tudo-

mányos Akadémia Nyelvtudományi Intézetével együttműködésben (Uhrin E., Zsilák M., Sebó K., Tuska T., Homišinová M., Tóth S.).

A megvalósított történelmi, helytörténeti projektek:
– Gyökerek – egy tekovai település és lakóinak sorsa a XVII-XVIII. században (Gombos J.),
– Szarvas város története (Chlebniczki J., M. Kmet’).

Kutatóintézetünk munkatársai napjainkban a következő tudományos programok vezetői, illetve megvalósítói:

– A magyarországi szlovákok szakrális kultúrája (Gyivicsán A.)
– Pilisi olvasókönyv (Chlebniczki J.)
– A dél-alföldi szlovákok története a dokumentumok és források tükrében (Gombos J.)
– Szlovák nyelv Magyarországon (Uhrin E., Tóth S.)
– A nyugdíjas pedagógusok életsorsai Tótkomlóson (Chlebniczki J.)
– Békés megye szlovákok lakta településeinek munkanélküliségi helyzete (Homišinová, Chlebniczki)
– A fiatal munkanélküliek jellemzése és lehetőségei a munkaerő piacon Békés megye (Magyarország) régiókban – V4 nemzetközi kutatási projekt. (Uhrin E.)

Az MSZKI főállású és külső tudományos munkatársai kutatási eredményeikről Magyarországon és külföldön, főként Szlovákiában rendszeresen tájékoztatják a szakmai közvéleményt, de tartottak előadásokat Romániában, Csehországban, Svájcban is különböző konferenciákon és szakmai rendezvényeken. Rendszeresen jelentek meg tanulmányaik, írásaik a különböző tudományos és egyéb folyóiratokban, újságokban is.

Oktatás-nevelés

A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete, illetve megelőzje az intézmény megalakulása óta az egyik legfontosabb feladatának tartja, hogy segítse az iskolák, a pedagógusok felelősségteljes munkáját. A kutatóintézet által kiadott könyvek áttanulmányozása gazdagítja az olvasókat, s megismerteti őket a magyarországi szlovákok múltjával, jelenével, szokásaival, hagyományaival, nyelvvel és kultúrájával. A szlovák nyelvű szöveg hallás utáni megértése, gyakorlása mellett ezek az ismeretek jól használhatók a tanítás folyamatában, a népismeret, valamint a szlovák nyelv és irodalom órákon. Hasonló célokat érhetünk el a különböző tudományos programokon, ismeretterjesztő előadásokon való részvétellel, amelyeket intézetünk rendszeresen szervez. A helytörténeti olvasókönyv-program közvetlenül szolgálja a pedagógusokat, diákokat, hallgatókat. Jó oktatási segédanyagoknak tartjuk a Chlebniczki János által összeállított *Csabai* (1996), *Komlói* (2000) és *Szarvasi* (2002) olvasókönyvet. Ugyanígy a munkafüzetet és CD-t is (Kraszlán, Tóth, Dózsa és koll. 2005), amelyet a *Nyelvvizsgára készülünk* (Barková-Uhrin szerk. 2004.) című könyvhöz állítottak össze. Munkatársaink közül többen szerzői, társszer-

zői különböző oktatási dokumentumoknak, szervezői, társszervezői különféle pedagógus továbbképzéseknek. Az államvizsgán, illetve érettségien, doktori védéseken, különböző vetélkedőkön való részvételünkkel, szakdolgozatok vezetésével szintén a pedagógusok és oktatási intézmények munkáját segítjük.

Kiadói tevékenység

Intézetünk tudományos tevékenységével az érdeklődők elsősorban a publikációkon keresztül ismerkedhetnek meg. Az intézmény létrehozása óta 32 szlovák, illetve két nyelvű könyvet jelentettünk meg a magyarországi szlovákok történelméről, jelenéről, népi és modern kultúrájáról és nyelvéről, beleértve az oktatási segédkönyveket is. A *Národopis Slovákov v Maďarsku* (A magyarországi szlovákok néprajza) 1993-tól kutatóintézetünkkel együttműködésben jelenik meg. Hasonlóan jelentős mértékben vettek részt kollegáink *A szlovák népesség főbb demográfiai jellemzői* (2004), a *Csabai tanyák – Život na salaši* (2005) című kiadványok megjelenítésében. Arra törekszünk, hogy a szakemberek és az érdeklődők minél hamarabb megismerhessék új könyveinket, ezért rendszeresen szervezünk könyvbemutatókat. A Határon Túli Szlovákok Házának köszönhetően könyveinket már második éve állítják ki a pozsonyi Nemzetközi Könyvvásáron. Az Országos Idegennyelvű Könyvtár közreműködésével 2005-ben először Budapesten, a Könyvfesztiválon is jelen lehettünk.

Nemzetközi kutatótáborok

A Szlovák Kutatóintézet 1991 óta fő szervezője a néprajzi gyűjtőtáboroknak, mely tevékenységet a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetségétől, a táborok kezdeményezőjétől, alapítójától, vette át, „örökölte” meg. Az utóbbi időben, nemzetközi interdiszciplináris kutatótábor néven hirdettük meg, mert a néprajzi jelleg megőrzése mellett, szlovákiai és magyarországi tudományos, akadémiai intézetek, felsőoktatási intézmények képviselőiben más tudományágak képviselői is részt vesznek a munkájában. A kutatók a tapasztalataikról jelentést írnak, kutatásaik eredményét a *Národopis Slovákov v Maďarsku*, és az MSZKI egyéb kiadványaiban, valamint különböző szakmai folyóiratokban mutatják be. Kutatóintézetünk köszönettel és megtiszteltetéssel fogadta a Szlovák Tudományos Akadémia Néprajzi Társaságának kitüntetését a „2004. évi díj”-at, amelyet a néprajzi táborok folyamatos megrendezéséért ítéltek intézményünknek. Ez az első közös elismerése nem csak a néprajzi tábornak, hanem a kutatóműhelyünknek is.

Konferenciák

Magyarország szlovákok lakta településein, megalapításuk kerek évfordulói alkalmából, több tudományág képviselőinek bevonásával rendszeresen szervezünk tanácskozásokat. Örömmel fogadjuk a jubiláló települések ez irányú kezdeményezéseit, s a jövőben is

szívesen leszünk társszervezőjük az ilyen megemlékezéseknek, rendezvényeknek. Ezek szükséges és fontos mérföldkövei az adott település történelmének, s jó lehetőségei a szlovák nemzetiség életének, helyzetének tudományos elemzésére, amelyek alapján a továbbfejlődés főbb feladatai is meghatározhatók.

A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete 2003-ban szervezett először nyelvészeti konferenciát *Szlovák nyelv kisebbségi környezetben* címmel, melyen negyvenöt előadó és húsznál is több vendég vett részt. Az előadásokat 2004-ben nyomtatásban is megjelentették. Kutatóintézetünk volt az egyik társszervezője *Dedinszki Gyula* evangélikus lelkész, történész és etnográfus születésének századik évfordulója alkalmából rendezett jubileumi ünneppsorozatnak, konferenciának. Intézetünket a munkatársakon kívül nagy sikerrel képviselték az *Elmúlt idők élő üzenete* című vetélkedő díjnyertesei, a békéscsabai szlovák gimnázium diákjai is (*Bereczky Zs. és Pecsénya P.*).

Tudományos ismeretterjesztő előadások

„*A tudomány szemszögéből*” című előadássorozatot 2002-ben azzal a céllal vezettük be, hogy tájékoztassuk a széles közvéleményt külső és belső munkatársaink kutatási eredményeiről, hogy ismertté tegyük a kutatóintézet munkáját. A döntő többségükben szlovák nyelvű előadások a magyarországi szlovák értelmiség továbbképzését is szolgálják. Az előadássorozatban eddig harminchat előadás hangzott el a magyarországi szlovákok származásáról, genetikájáról, néprajzáról, népi gyógyászatáról, történelméről, település-, művelődés- és egyháztörténetéről, vasútközlekedés-történetéről, modern irodalmáról, a nyelvészeti és társadalomtudományi kutatása eredményeiről. Az előadók elsősorban külső és belső munkatársaink, a hazai és szlovákiai tudományos és felsőoktatási intézmények képviselői voltak, de köszönhetünk már közöttük romániai szlovák előadót is. Fokozatosan bővült az előadásoknak otthont adó települések köre: Békés megyén kívül elhangozottak előadások Nógrád megyében, Budapesten, Tatabányán, Piliscsén és Zalaváron is. A hallgatók száma tíz és ötven fő között mozog, a középiskolásoktól a nyugdíjasokig minden korosztálynak vannak képviselői. Az előadások után sokszor élénk vita alakult ki – általában szintén szlovákul – a felmerült problémákkal kapcsolatban.

Tudományos diákkutatások

A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete úgy határozott, hogy új együttműködési formát kínál a pedagógusoknak és a diákoknak. Az eddigi passzív befogadókat együttműködő partnerekké, munkatársakká kívántuk változtatni. Az Oktatási Minisztérium anyagi támogatásával, az általános iskolák, középiskolák és a felsőfokú intézmények hallgatói, valamint a dolgozó ifjúság számára pályázatokat írtunk ki, amelyek a résztvevők önálló kutatásán alapultak.

A dolgozatokat szlovákul kellett benyújtani. Eddig

három vetélkedőt szerveztünk: a 2002/2003. tanévben „*Az iskolapadból az életbe*”, 2003/2004-ben „*Én és az elődeim*”, 2004/2005-ben „*Elmúlt idők élő üzenete*” címmel. A pályamunkákat, a legjobb dolgozatokat szóban is bemutatták a résztvevők, s ez után alakult ki a díjazottak végső sorrendje. Az ünnepélyes eredményhirdetésen jutalmat kapott valamennyi induló és felkészítő tanár.

További rendezvények

Az elmúlt időszakban, abban a megtiszteltetésben volt részünk, hogy két kollegánk Gyivicsán Anna és Krupa András számára jubileumi ünnepséget szervezhettünk, akik ebből az alkalomból magas kitüntetések kaptak. Krupa András néprajzkutató, folklorista hetvenedik születésnapja alkalmából jubileumi kiadványt is megjelentettünk, amely negyvenkét tanulmányt tartalmaz. Ünnepeleink elismerését, kitüntéseiket munkahelyünk elismerésének is tekintjük.

2004-ben a Magyarországi Szlovákok Kutatóintézetének először volt lehetősége a Határon Túli Szlovákok Háza kezdeményezésére kiállítással és szemináriummal bemutatkozni a Szlovák Nemzeti Múzeumban. A *magyarországi szlovákok tudományos tevékenysége* című kiállítás, amelyet a Munkácsy Mihály Múzeum munkatársainak segítségével állítottuk össze a pozsonyi megnyitó óta vándorkiállítássá lett, eddig kilenc szlovák településen nézhatték meg.

A kutatóintézet szakmai tevékenységét tudományos tanács felügyeli, melyet 2001-ben újra szervezett az Országos Szlovák Önkormányzat, és 2003-ban tagjai sorába választotta az új igazgatót. A tudományos tanács elnöke az intézmény létrehozásának kezdeményezője *Sipiczki Mátyás*. A tagok magyarországi és szlovákiai akadémiai műhelyeket képviselnek. A tudományos tanács évente kétszer ülésezik, folyamatosan értékeli, véleményezi a tudományos és tudományos szervező tevékenységet. A tudományos tanács javaslatai, határozatai értékes szakmai segítséget jelentenek a intézetünk számára.

Tudományos kutatómunkánk feladatainak megoldásában semmivel sem pótolható szakmai segítséget nyújtanak számunkra a Szlovák és a Magyar Tudományos Akadémia, valamint a hazai és szlovákiai felsőoktatási intézmények munkatársai.

Kiterjedt, tovább bővülő kapcsolataink vannak hazai külföldi tudományos és oktatási intézményekkel.

A kutatóintézet alapításakor megfogalmazott célok és feladatok még mindig időszerűek. Sok a fel nem kutatott és be nem fejezett kutatási terület. Számos tudományos téma és feladat áll még előttünk, az interetnikus kapcsolatok az etnikai identitás, a kultúra, a szokások változásai, s a nyelvhasználat szintén nagyon érdekes és aktuális tudományos kérdéseket rejtenek még magukban. A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete a jelenben is az eredeti elvárásoknak és célkitűzéseknek kíván megfelelni, azok teljesítését a jövőben is fő feladatának tartja.

Az intézményről jubileumi kiadványok is megjelentek, melyekben az érdeklődők részletesen megismerkedhetnek a történetével és tevékenységével.